

УДК 330.231

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.5>**Нестеренко С.С.**

кандидат економічних наук, доцент,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9090-3470>

Nesterenko Svetlana

Open International University of Human Development «Ukraine»

ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

THE IMPORTANCE OF ECONOMIC SECURITY OF REGIONS IN THE SYSTEM OF REGULATION OF THE NATIONAL ECONOMY

Стаття розглядає проблематику наявності системи економічної безпеки регіонів в контексті проведеної політики державного регулювання. Виявлено структуру загроз економічній безпеці регіонів у масштабах національної економіки. Обґрунтовано тезу про те, що принциповими для економічної безпеки регіону є граничні значення показників, перевищення або недосягнення яких призводить до початку руйнівних процесів у ньому, тобто необхідний постійний і всебічний моніторинг із використанням індикаторів економічної безпеки за такими напрямками, як: макроекономічні показники стану економіки, демографія, рівень і якість життя, динаміка зайнятості та виробництва, стан фінансово-бюджетної і грошово-кредитної систем, розвиток ринкової інфраструктури, соціальна активність населення, дієвість системи державної влади, механізмів правового та адміністративного регулювання.

Ключові слова: економічна безпека регіонів, національна економіка, макроекономічні показники, внутрішні та зовнішні загрози, моніторинг.

Статья рассматривает проблематику наличия системы экономической безопасности регионов в контексте проводимой политики государственного регулирования. Выявлена структура угроз экономической безопасности регионов в масштабах национальной экономики. Обоснован тезис о том, что принципиальными для экономической безопасности региона являются предельные значения показателей, превышение или недостижение которых приводит к началу разрушительных процессов в нем, т. е. необходим постоянный и всесторонний мониторинг с использованием индикаторов экономической безопасности по таким направлениям, как: макроэкономические показатели состояния экономики, демография, уровень и качество жизни, динамика занятости и производства, состояние финансово-бюджетной и денежно-кредитной систем, развитие рыночной инфраструктуры, социальная активность населения, действенность системы государственной власти, механизмов правового и административного регулирования.

Ключевые слова: экономическая безопасность регионов, национальная экономика, макроэкономические показатели, внутренние и внешние угрозы, мониторинг.

The article considers the issue of the existence of the system of economic security of the regions in the context of the conducted policy of state regulation. The purpose of the article is to substantiate the components of economic security of regions within the national economy and to identify instruments of state regulation designed to ensure a high level of such security in external and internal challenges. The structure of threats to the economic security of the regions in the national economy was identified. The thesis was substantiated that the fundamental values for economic security of the region are the limit values of indicators, exceeding or not reaching which leads to the beginning of destructive processes in it, constant and comprehensive monitoring using indicators of economic security in the following areas: macroeconomic indicators, demography, level and quality of life, dynamics of employment and production, state of financial-budgetary and monetary-credit systems, development of market infrastructure, social activity of the population, efficiency of the system of state power; mechanisms of legal and administrative regulation. It is substantiated that the leading problem on the solution of which depends the development of effective measures of economic security policy to prevent and compensate threats is to determine the system of general threshold levels of economic security in response to certain risk factors that can be characterized by a system of criteria for general economic, socioeconomic and financial and economic plan, reflecting the maximum allowable levels of decline: economic activity, production, investment, without which it is impossible to independent economic development of the region; level and quality of life of the majority of the population. When finalizing the system of indicators for a particular region, it is advisable to take into account a number of points: it is advisable to divide all indicators into two groups: indicators (criteria) focused on assessing economic security, and analytical and information indicators that complement the overall picture.

Key words: economic security of regions, national economy, macroeconomic indicators, internal and external threats, monitoring.

Постановка проблеми. В умовах сучасної економіки, для якої характерно не тільки різноманіття форм власності, а й прагнення до оптимізації співвідношення державного регулювання і ринкової самоорганізації, багатоаспектний підхід до аналізу будь-якого цілісного економічного утворення (у т. ч. регіонального) дає змогу істотно знизити ризики його функціонування, визначити реальні шляхи подолання кризових явищ.

Ситуація в економіці України, що виникла в процесі її реформування, аналітиками оцінюється по-різному. Розкид думок досить широкий – від оптимістичних думок про стабілізацію, про придбання національною економікою якісно нового вигляду до визнання важким і суперечливим положення в національному господарстві, аж до обґрунтування висновків про її деіндустріалізацію, втрати виробничого і науково-технічного потенціалу країни, непослідовності й неефективності реформ, що проводяться. Ці особливості й формують актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання економіки та національної економічної безпеки висвітлені в наукових роботах таких дослідників, як: Л. Акімова, І. Бабець, Є. Білоусов, Т. Васильців, В. Геєць, О. Гладун, І. Губарева, О. Дічек, М. Коваленко, Е. Лібанова, Н. Метеленко, М. Флейчук.

Доводиться констатувати, що у вітчизняній економічній науці комплексний аналіз стану і розвитку національної економіки та її регіональних складових, на жаль, не здійснюється, а окремі дослідження, що проводяться у відриві один від одного, як правило, дають спотворений результат.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування складників економічної безпеки регіонів у межах національної економіки та визначення інструментів державного регулювання, покликаних забезпечити високий рівень такої безпеки в умовах зовнішніх і внутрішніх комбінованих викликів.

Виклад основного матеріалу. Ми можемо впевнено констатувати, що сьогодні відсутня комплексна статистика, особливо з проблем інновацій, інноваційної активності, технологічного моніторингу виробництва продукції і виробничого апарату (основного капіталу) в регіональному розрізі. Це, своєю чергою, не дає змоги сформулювати науково обґрунтовані критерії економічної безпеки та їхні порогові значення.

На основі використання системного підходу до аналізу стану економіки України у цілому і на регіональному рівні може бути запропонована загальна характеристика окремих складових частин і процесів, що притаманні національній економіці (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісний та якісний стан національної економіки

Складові частини і процеси в національній економіці	Коротка порівняльна характеристика
1. Національні продуктивні сили	<ul style="list-style-type: none"> – фізичний (понад 50%) і моральний знос основного капіталу; – погіршення умов виконання робіт; – зниження фондоозброєності праці; – зниження кваліфікації трудових ресурсів; – наростання структурних диспропорцій і зниження якості трудового потенціалу
2. Суспільно-економічні відносини та їхній вплив на національні продуктивні сили	<ul style="list-style-type: none"> – форсоване впровадження різноманіття форм власності з явним порушенням оптимальності їх співвідношення; – відсутність інституту ефективного і соціально відповідального власника; – негативний вплив на стан продуктивних сил (старіння, відставання за параметрами від світових досягнень, зниження конкурентоспроможності виробничого апарату)
4. Відтворювальні процеси	<ul style="list-style-type: none"> – слабка узгодженість багатьох відтворювальних процесів за низкою параметрів (тимчасові, якісні, номенклатура, ефективність тощо); – нерозвинена інтеграція науки, виробництва, інвестицій на ринкових принципах взаємодії; – незабезпеченість ресурсами (інвестиційними, інтелектуальними, підприємницькими); – відсутність деяких нових інфраструктурних утворень, що гарантують повноцінність функціонування окремих стадій та їхніх складників (розподільний, наукове забезпечення виробництва, підготовка кваліфікованого персоналу та ін.)
5. Технологічна система економіки	<ul style="list-style-type: none"> – технологічна багатокладність з переважанням застарілих засобів; технологічне відставання за основними міжгалузевими продуктовими блоками; – відсутність матеріально-технічних умов для відтворення системних технічних засобів для оновлення технологічних процесів; – слабка активність у відтворенні новітніх технологічних чинників
6. Ресурсні потоки (процеси виробництва і використання ресурсів)	<ul style="list-style-type: none"> – низька інвестиційна активність; – низька інноваційна активність; – погіршення якості вищої освіти як основної сфери відтворення інтелектуального ресурсу економіки; – порушення відтворення кваліфікованих трудових ресурсів; – нерозвиненість відтворення управлінського персоналу; – «втеча» національного капіталу; – обмеженість припливу іноземного капіталу
7. Ефективність функціонування і розвитку економіки	<ul style="list-style-type: none"> – падіння конкурентоспроможності вітчизняної продукції, особливо наукомісткої; – зростання залежності країни від імпорту багатьох товарів, у тому числі й виробничого призначення; – трансформація інфляції з «попиту» у «витратну»; – зростання витрат виробництва; – падіння або «стагнація» внутрішнього попиту; – падіння продуктивної праці; – зниження життєвого рівня населення; – зниження престижу наукової, інженерної й у цілому творчої праці; – висока ресурсо- і енергоємність вітчизняної продукції

Джерело: сформовано автором на основі [1–3]

Отримання оціночних даних дасть змогу з достатньою точністю судити про стан економічної безпеки регіону і національної економіки у цілому. Таким чином, економічна безпека регіону – це сукупність умовних та наявних чинників, що характеризують поточний стан економічної стабільності, стійкості та поступового розвитку.

Так, аналіз сучасної соціально-економічної ситуації свідчить про те, що причини зберігання загроз економічній безпеці країни мають ядро виражений регіональний характер. Подальший соціально-економічний розвиток нашого суспільства на пряму залежить від осмисленої, прозорої регіональної політики держави. Необхідність забезпечення національної та економічної безпеки України, державна регіональна політика покликані переглядати двоєдине завдання. Так, з одного боку, необхідно активізувати інтеграційні економічні процеси, спрямовані на посилення державності та створення умовного стійкого економічного розвитку [4, с. 34]. Однак цих заходів явно недостатньо, але в будь-якому разі в межах адміністративної реформи вживається достатня кількість адміністративних та правових заходів.

Аналіз та діагностика загроз територіальній економічній безпеці можливі лише в межах економічної безпеки регіонального утворення. Слід пам'ятати, що багато деструктивних процесів мають межерегіональний характер. Сучасні загрози економічній безпеці регіонів представлено на рис. 1.

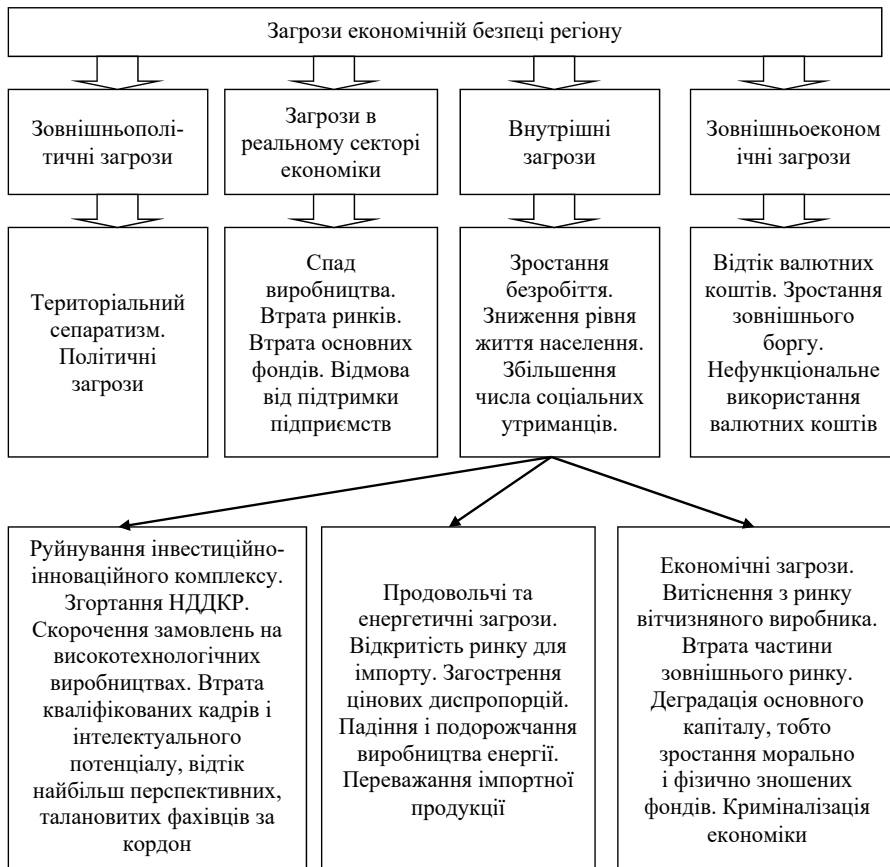

Рис. 1. Структура загроз економічній безпеці регіонів у масштабах національної економіки

Джерело: сформовано автором на основі [5; 6]

Загрози економічній безпеці можуть бути класифіковані та визначені за такими групами:

- зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні загрози;
- загрози в реальному секторі економіки та соціальній сфері.

При цьому слід виділяти найважливіші сфери, в яких найгірші результати:

- руйнування регіонального інвестиційно-інноваційного комплексу;
- продовольчі та енергетичні загрози.

Звісно, економічна інтеграція регіонів виконує зобов'язальні умови функціонування національного ринку. Однак в умовах кризи виникають негативні прояви регіонального монополізму. Окремі регіони, особливо багаті природно-сировинними ресурсами, прагнуть до однобічного використання переваг від пільгового експорту цих ресурсів, до використання податкових процедур понад норми законодавства, адміністративні заборони, цінові бар'єри та умови вивезення. Звідси впливає негайна необхідність територіально-диференційованої політики держави, щоб створити для регіонів приблизно рівні умови для їх розвитку на ринкових умовах входження в ринок (із використанням прямого та непрямого регулювання, включаючи різні форми державного програмування та прогнозування) [7].

На нашу думку, до основних критеріїв, що дають змогу конкретизувати і виділяти інтереси регіону у сфері безпеки і забезпечення для більшості населення умов життя і розвитку особистості, стійкості соціально-економічної ситуації, політичної стабільності, цілісності суспільства і економіки, належать [7; 8]:

- здатність економіки регіону функціонувати в умовах режиму розширеного відтворення, у тому числі з використанням ефективних схем приватно-державного партнерства;

- установлення і переформатування кордонів критичної залежності економіки від імпорту найважливіших видів продукції, виробництво яких на необхідному рівні може бути організовано в країні або регіоні;

- наявність ефективного державного контролю над стратегічними ресурсами та об'єктами;

- стійкість фінансової системи;

- підтримка наукового та інноваційного потенціалу;

- збереження економічної єдності в регіоні, тобто взаємопов'язаного і взаємозалежного інтегрованого економічного комплексу;

- забезпечення необхідного рівня державного регулювання економічних процесів із метою формування умов для нормального функціонування ринкової економіки.

Для економічної безпеки регіону принциповими є пороги показників – граничні значення, недотримання (перевищення або недосягнення) яких призводить до початку руйнівних нерегламентованих процесів у регіоні (рис. 2).

Доцільно виділити такі групи об'єктів для індикативного аналізу економічної безпеки регіону [9; 10]:

- макроекономічні показники стану економіки (загальний обсяг виробництва, ВВП на душу населення тощо);

- демографія, рівень і якість життя (народжуваність і смертність), тривалість життя, захворюваність;

- середній і мінімальний рівень заробітних плат і пенсій порівняно з прожитковим мінімумом;

- різниця у рівні доходів між окремими верствами населення;

- споживання найважливіших видів продовольства і забезпеченість товарами тривалого користування);

- динаміка зайнятості, у тому числі за провідними економічними територіями, статевими та соціальними групами населення;

- динаміка виробництва, забезпеченість ресурсами, працездатність і ступінь зношеності найважливіших виробничих потужностей, основних комунікаційних та інших життєзабезпечуючих систем, технічна аварійність;
- стан фінансово-бюджетної і грошово-кредитної системи, забезпеченість фінансовими ресурсами найважливіших державних потреб, розрахункова дисципліна, дотації, збитковість;
- розвиток ринкових структур, структура власності, частка власників в загальній чисельності населення, соціальна активність населення;
- дієвість системи державної влади, механізмів правового та адміністративного регулювання.

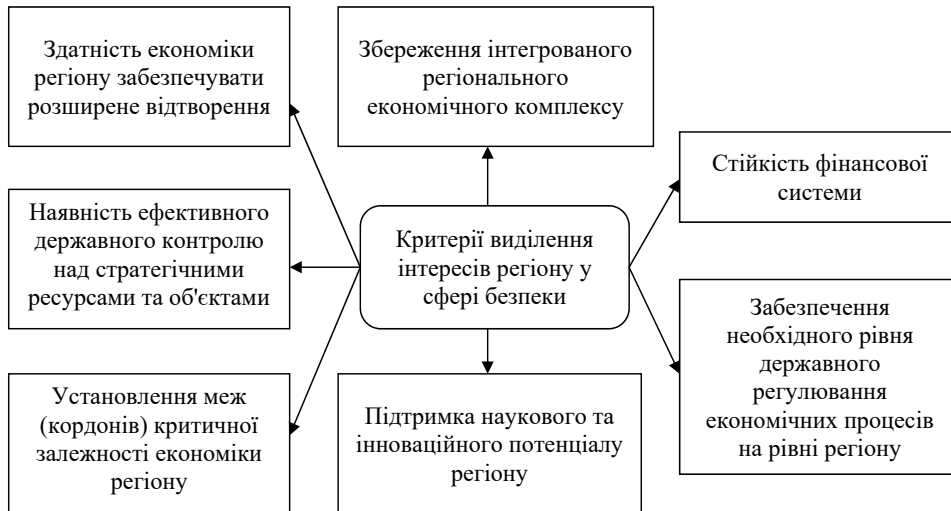

Рис. 2. Критерії виділення інтересів регіону у сфері безпеки

Джерело: розроблено автором

Отже, у розпорядженні регіональної влади постійно повинен перебувати інструментарій аналізу потенційних і реальних загроз економічній безпеці, альтернативний (сценарій) набір вирішення даних проблем, що дають змогу знайти компроміс, пов'язати суперечливі інтереси і тенденції розвитку суспільства. Найважливішою проблемою, від вирішення якої залежить розроблення ефективних заходів політики економічної безпеки щодо попередження та компенсації шкоди, є визначення системи загальних порогових рівнів зниження економічної безпеки у відповідь на дію тих чи інших чинників ризику.

При цьому загальні порогові значення безпеки можна охарактеризувати системою критеріальних оцінок загальногосподарського, соціально-економічного і фінансово-економічного плану, що відображають гранично допустимі рівні зниження [10]:

- економічної активності, обсягів виробництва, інвестування, без збереження якого неможливо самостійне економічний розвиток регіону;
- рівня й якості життя основної маси населення, за межами якого виникає небезпека неконтрольованих соціальних, трудових, міжрегіональних та інших конфліктів, створюється загроза виживанню нації;
- витрат на збереження і відтворення природно-екологічного потенціалу, за межами якого лежить небезпека руйнування елементів природного середовища, нанесення непоправної шкоди здоров'ю нинішнього і майбутніх поколінь.

Відомо, що кожен з основних індикаторів загроз економічній безпеці пов'язаний з оцінкою кризової ситуації в певній сфері економіки. Виходячи із цього, загальна схема виявлення можливих загроз і їх подолання має включати такі дії.

1. Оцінюються траєкторії розвитку конкретної ситуації у разі:

- орієнтації загрозливих процесів на саморегулювання;
- орієнтації загрозливих процесів на державне регулювання і використання компенсаційних ресурсів;

– визначення термінів можливого виходу системи з критичного стану.

2. Відпрацьовуються альтернативні варіанти подолання кризової ситуації. При цьому розрахунок показників, що розглядаються ізольовано один від одного, не дає змогу вийти на їхні порогові значення, тому тільки в системі можна отримати об'єктивну оцінку. Водночас окремі, навіть критеріальні, оцінки (основні) не дають змогу зробити висновок про реальний ступінь загрози економічній безпеці.

Отже, порогові значення показників можуть визначатися тільки з урахуванням особливостей періодів розвитку економіки, що зумовлює необхідність використання варіантної оцінки. Практика показує, що потрібно не просто визначити чисто макроекономічні індикатори, на які важко впливати в оперативному порядку (їх динаміка складається досить інерційно і під впливом багатьох чинників, які часто не піддаються впливу). Тому доцільно використовувати індикатори, на які може впливати держава (і керівники регіону), причому як у стратегічному, так і в тактичному плані. Йдеться про виявлення «більшових точок» і способах впливу на них. Кількісні параметри або порогові значення дотепер офіційно не прийняті, однак попереднє опрацювання деяких із них вже здійснено. Ці порогові значення групуються згідно з національними та регіональними інтересами за регіонами національної економіки.

Перша група порогових значень індикаторів економічної безпеки стосується виробничої сфери, її здатності функціонувати за мінімальної залежності від інших регіонів (зовнішнього світу), тому вкрай важливі тут порогові значення за загальним обсягом виробництва. У зв'язку із цим доцільно взяти таких величин порогових значень: обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) у цілому – у розмірі 75% від середнього показника за регіонами-«донорами», на душу населення – 50% від середнього за тими ж регіонами і 100% – від середнього показника РВП [11].

Велику роль у цій групі порогових значень грають індикатори, що характеризують структуру виробництва і частку імпорту (зовнішньорегіональних поставок) у внутрішньому виробництві. Практика показує, що оптимальні такі граничні значення у цій сфері: частка в промисловому виробництві обробної промисловості – 70%, машинобудуванні – 20%, частка імпорту у внутрішньому споживанні населення – 30%, у тому числі продовольства – 25%. У цілому ці показники характерні для економіки відокремлених регіонів. Для провідних регіонів країни ці показники можуть знижуватися на 25–45%, що зумовлено тісними міжрегіональними соціально-економічними зв'язками.

Фактичний стан цих індикаторів виходить далеко за зазначені вище межі. Частка промислового виробництва в обробній промисловості за більшістю регіонів становить зараз менше 50%. При цьому особливу тривогу викликає різке зниження частки наукомісткої продукції. Так, наприклад, порогове значення за часткою нових видів продукції в загальному обсязі випуску визначено в розмірі 6% (як показує світова практика), а фактично ця частка становить 2–2,5% [7].

Другою групою є порогові значення індикаторів рівня життя населення. У цій сфері фахівцями визначено такі граничні значення: частка в населенні громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму, – 7%, тривалість життя – 70 років, розрив між доходами 10% найбільш високодоходних і 10% самих незахищених груп населення – вісім разів. Фактичний стан цих показників на початок нинішнього сто-

ліття таких: частка громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму, – 20%, тривалість життя – 63 роки, розрив між доходами >10% найбільш високодохідних і 10% найбільш низькодохідних груп населення – 15 разів (в окремих регіонах значно більше) [9]. Цифри показують істотне перевищення фактичних даних над установленними. Таким чином, критична величина економічних показників безпеки не завжди означає ситуацію повного краху економіки у цілому або окремих її сфер. Вона свідчить про необхідність оперативного втручання регіональних органів влади з метою зміни небезпечних тенденцій.

Висновки. Обґрунтовано, що до основних критеріїв, що дають змогу конкретизувати інтереси регіону у сфері безпеки й які забезпечують прийнятні для більшості населення умови життя і розвитку особистості, стійкість соціально-економічної ситуації, політичну стабільність, цілісність суспільства і економіки, слід відносити: здатність економіки регіону функціонувати в умовах режиму розширеного відтворення, у тому числі з використанням ефективних схем приватно-державного партнерства; встановлення і переділ кордонів критичної залежності економіки від імпорту найважливіших видів продукції, виробництво яких на необхідному рівні може бути організовано в країні або регіоні. Доведено, що саме наявність ефективного державного контролю над стратегічними ресурсами та об'єктами формує: стійкість фінансової системи регіону; підтримує науковий і інноваційний потенціал; зберігає економічну єдність у регіоні, тобто взаємопов'язаність і взаємозалежність інтегрованого економічного комплексу; забезпечує необхідний рівень державного регулювання економічних процесів із метою формування умов для нормального функціонування ринкової економіки.

Список використаних джерел:

1. Губарева І.О. Диагностика угроз экономической безопасности национальной экономики Украины. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. Вип. 1(11). С. 44–52.
2. Акімова Л.М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. № 1(19). С. 1–11.
3. Моделирование экономической безопасности : монографія / В.М. Геєць та ін. Харків : ІНЖЕК, 2006. 240 с.
4. Бабєць І.Г., Флейчук М.І. Основи формування економічної безпеки України : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2011. 208 с.
5. Гбур З.В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 81–86.
6. Коваленко М.А., Нагорна І.І., Сіленков Б.В. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації : монографія. Київ : Олді-плюс, 2006. 440 с.
7. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т.Г. Васильців та ін. Львів : Видавництво, 2012. 386 с.
8. Infrastructure security of formation and development of sectoral corporate clusters / N.G. Metelenko et al. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2019. № 9(1). P. 77–89. DOI: [http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1\(7\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(7)).
9. Вимірювання якості життя в Україні : аналітична доповідь / Е.М. Лібанова та ін. Київ : Ін-т демографії та соц. досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. 50 с.
10. Білоусов Є. Економічна безпека регіонів у контексті зміни парадигми регіонального управління (постановка проблеми). *Національний юридический журнал: теорія и практика*. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/6/64.pdf> (дата звернення: 20.01.2021).
11. Дічек О.І. Економічна безпека регіонів – складова системи національної безпеки. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2013. Вип. 33. С. 24–30.

References:

1. Gubareva I.O. (2014) Diagnostika ugroz ekonomicheskoi bezopasnosti natsionalnoi ekonomiki Ukrainy [Diagnosis of threats to economic security of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, no.1 (11), pp. 44–52.

2. Akimova L.M. (2018) Stanovlennya systemy ekonomichnoyi bezpeky derzhavy v Ukrayini: sutnist, rivni, skladnyky [Formation of the system of economic security of the state in Ukraine: essence, levels, components]. *Publichne administruvannya: teoriia ta praktyka*, vol. 1 (19), pp. 1–11.
 3. Geets V.M., Kizim M.O., Klebanova T.S., Chernyak O.I. (2006) Modelyuvannya ekonomichnoyi bezpeky [Modeling of economic security]. Kharkiv: INZHEK. (in Ukrainian)
 4. Babets I.H. (2011) Osnovy formuvannya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [Principles of formation of economic security of Ukraine]. Lviv: SPOLOM. (in Ukrainian)
 5. Hbur Z.V. (2017) Ekonomichna bezpeka yak odna zi skladovykh zabezpechennya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny na suchasnomu etapi [Economic security as one of the components of national security of Ukraine at the present stage]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 81–86.
 6. Kovalenko M.A., Nahorna I.L., Silenkov B.V. (2006) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu rehionu: sutnist ta mekhanizm realizatsii [Management of economic security of the region: essence and mechanism of realization]. Kyiv: Oldi-plus. (in Ukrainian)
 7. Vasylytsiv T.H., Voloshyn V.I., Boikevych O.R. and Karkavchuk V.V. (2012) Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia [Financial and economic security of enterprises of Ukraine: strategy and mechanisms of provision]. Lviv: Vydavnytstvo. (in Ukrainian)
 8. Metelenko N.G., Kovalenko O.V., Makedon V.V. Merzhynskiy Y.K. Rudych A.I. (2019) Infrastructure security of formation and development of sectoral corporate clusters. *Journal of Security and Sustainability Issues*, no. 9(1), pp. 77–89. DOI: [http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1\(7\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(7)).
 9. Libanova E.M.. (2013) Vymiryuvannya yakosti zhyttia v Ukraini [Measuring quality of life in Ukraine]. Kyiv: In-t demohrafii ta sots. doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
 10. Bilousov E. (2014) Ekonomichna bezpeka rehioniv u konteksti zminy paradyghmy rehionalnogho upravlinnia (postanovka problemy) [Economic security of regions in the context of changing the paradigm of regional governance (problem statement)]. *Nacyonal'niy jurydycheskiy zhurnal: teoriia i praktyka*, no. 6, pp. 288–291. Available at: <http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2014/6/64.pdf> (accessed 20 January 2021).
 11. Dichek O.I. (2013) Ekonomichna bezpeka rehioniv – skladova systemy nacionalnoyi bezpeky [Economic security of the regions is an integral part of the national security system]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK»*, no. 33, pp. 24–30.
-